

ознаками шахрайства. *Психологічний журнал*. 2024. Т. 15. № 4. С. 205–218.

10. Коваль І. В. Вікова специфіка кібервіктимності: «невидима» група неповнолітніх жертв. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. Серія «Право»*. 2023. Т. 3. № 4. С. 110–121.

11. Національне агентство боротьби зі злочинністю Великобританії (НСА). Профіль жертв кіберзлочинів: міжнародний досвід / пер. з англ. К. В. Ковальчук. Київ : Юрінком Інтер, 2023. С. 320–345.

12. Юхименко С. Г. Вразливість осіб похилого віку в кіберпросторі: соціологічне дослідження. *Демографія та соціологія*. 2022. № 1. С. 145–155.

13. Єдиний державний реєстр судових рішень. Аналітична довідка щодо судової статистики за статтями 361, 185, 190 КК України (2020–2024 рр.) URL: <http://reyestr.court.gov.ua/analytics/cyber/2020-2024> (дата звернення: 02.10.2025).

Каверіна Тетяна Петрівна,

старший викладач кафедри
криміналістики навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх справ

ЖЕРТВА ШАХРАЙСТВА ІЗ СОЦІАЛЬНОЇ МЕРЕЖІ

Вважаючи більш зручним спосіб спілкування у соціальних мережах та месенджерах, ми часто довіряємо їм всі больові точки, які потім можуть стати нашою уразливою зоною. Але, перебуваючи в певному психологічному стані через зовнішні чи особисті обставини, ми не надаємо належного значення своїм дописам та думкам, хибно вважаючи отриману взамін інформацію більш цінною. Проте, шахраї відразу виділяють свою майбутню жертву саме через такі дописи.

До прикладу, соціальна мережа «Facebook» об'єднала мільйони людей в багатьох країнах світу, а відтак – інформація, що потрапила до неї, може швидко розповсюдитись, а її автор – стати справжньою здобиччю для шахрайських дій.

Однією з так званих уразливих категорій потерпілих є родини військових, зниклих безвісти за особливих обставин [1]. Термін «особа, що перебуває в уразливому стані»[2], наразі

сміливо можна використовувати не лише в контексті досудового розслідування кримінальних правопорушень, передбачених статтями 149 та 303 КК України, де так добре розтлумачено сутність такого стану. Адже саме «уразливим станом» законодавець окреслив «зумовлений фізичними чи психічними властивостями або зовнішніми обставинами стан особи, який позбавляє або обмежує її здатність усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними, приймати за своєю волею самостійні рішення, чинити опір насильницьким чи іншим незаконним діям, збіг тяжких особистих, сімейних або інших обставин»[2].

Перебуваючи в особливому емоційному стані та маючи намір щодо отримання хоч найменшої інформації про зниклу близьку людину, дуже часто, будучи активним користувачем соціальних мереж, рідні зниклого публікують його фото разом з персональними даними та особистою інформацією на сторінках відповідних тематичних груп. Не треба бути знавцем психології, аби усвідомлювати, на що здатна людина, яка не має звістки від зниклого сина, чоловіка, брата, який перебував у зоні бойових дій, аби отримати дорогоцінну інформацію про його місцеперебування та стан здоров'я, або і взагалі можливість спілкування з ними чи «викупу» з неволі. Це і є основною «больовою точкою» майбутнього уразливого потерпілого, яку буде взято за основу низькоморальним шахраєм. А далі – справа техніки. Через відстежені пости шахраї зв'язуються з рідними, повідомляючи їм, що мають запитувану ними інформацію про військовослужбовця та готові надати свої «послуги» за певних умов. Такими умовами можуть стати переказ грошових коштів чи надання інших «послуг», як правило – розвідувального характеру про місцезнаходження чи геолокацію певних об'єктів. Але останнє – то вже наміри інших персоналій окупаційної армії.

Діючи за схемами «внесення до списку на обмін», «ваш рідний у шпиталі», «вимагання неіснуючих боргів» чи просто отримання доступу до банківської картки зниклого, шахраї майстерно просочуються у мізки жертви, отримуючи доступ не лише до варіювання психоемоційним станом жертви, а й до її гаманця.

Створивши фейкові акаунти чи сторінки псевдо міжнародних організацій та волонтерів, шахраї пропонують свої «послуги» щодо включення даних зниклого військового до

списків на обмін та «позачергове» звільнення його з полону, репатріацію тіла загиблого чи надання інших даних, які майбутньому уразливому потерпілому видаються супер реальними. Маючи намір суттєво полегшити долю зниклого військовослужбовця чи отримати тіло загиблого якнайшвидше, зневірившись у роботі правоохоронців та певних державних органів після численних звернень, його рідні беруть до уваги пропозицію шахрая, перераховуючи тому кошти та сподіваючись на позитивне вирішення «свого питання». Однак, насправді позбавляються і коштів і інформації, якої злочинці їм не мали.

Підрозділи Національної поліції України, неодноразово реєструючи заяви від громадян про вчинення стосовно них шахрайських дій, глибоко вивчили проблему та систематично проводять просвітницьку діяльність, застерігаючи уразливих потерпілих – рідних зниклих безвісти військовослужбовців не лише від необхідності контактування з зазначених питань з неофіційними структурами, а й щодо публікації особистих даних і фото зниклих у соціальних мережах[3].

Аби уберегти потенційних потерпілих від скоєння щодо них шахрайських дій, на зазначених фактах постійно наголошують також представники структурних підрозділів МВС України, одним з яких є Управління з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин. Маючи у функціоналі широку комунікацію з родинами осіб, зниклих безвісти за особливих обставин (цивільних та військових), держслужбовці цього підрозділу ведуть роз'яснювальну роботу та наголошують на тому, що всі державні структури надають свої послуги безкоштовно та діють від імені держави і в межах Закону[4]. Особливої уваги потребують родини військовополонених, які хоч і мають інформацію про перебування їх рідної особи у полоні, проте роками чекають на обміни, втрачаючи віру в реалізацію цієї мети. В цьому напрямку проводить роз'яснювальну роботу єдина в Україні офіційна структура – Координаційний штаб з питань поводження з військовополоненими [5], яка веде відповідні Реєстри та надає консультаційні послуги безкоштовно і є єдиною структурою, яка безпосередньо займається перемовинами та обміном військовополонених.

Тож, аби не дати рідним осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, стати жертвою шахраїв з соціальних мереж, необхідно систематично проводити роз'яснювальну роботу не

лише про те, чого не треба робити, а й наголошувати на тому, куди можна звернутись для отримання офіційної допомоги. Слід зважати, що робота з сім'ями родин осіб, зниклих безвісти за особливих обставин є різноплановою, часто пов'язана з підвищеним емоційним градусом, зневірою та надчутливістю, викликаною неможливістю швидко становити місцезнаходження зниклого чи провести обмін військовополоненого, що є взагалі окремою закритою від широкого загалу темою. Тож у разі вчинення шахрайських дій – слід негайно подавати заяву до найближчого підрозділу поліції, аби прискорити повернення коштів та покарання злочинців, не ігнорувати роз'яснення правоохоронців та зважати на висвітлені у засобах масової інформації негативні приклади реалізації злочинних намірів правопорушниками.

Список використаних джерел

1. Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин : Закон України від 12.07.2018 № 2505-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2505-19#Text> (дата звернення 13.10.2025)

2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#top> (дата звернення 14.10.2025)

3. Як родинам полонених та зниклих безвісти вберегтися від шахраїв – поради від співробітників кіберполіції та Офісу Омбудсмана. *Офіційний сайт кіберполіції України*. 2024. 24 грудня. URL: <https://cyberpolice.gov.ua/article/yak-rodynam-polonenyx-ta-znyklyx-bezvisty-vberegtyysya-vid-shaxrayiv--porady-vid-spivrobotnykiv-kiberpolicziyi-ta-ofisu-ombudsmana-8333/> (дата звернення 13.10.2025)

4. Шахраї полюють на родини військовополонених та зниклих безвісти: як розпізнати та уникнути обману. *Офіційний сайт МВС України*. 2025. 11 серпня. URL: <https://mvs.gov.ua/news/saxrayi-poliuiut-na-rodini-viiskovopolonenix-ta-zniklix-bezvisti-iak-rozpoznati-ta-uniknuti-obmanu> (дата звернення 13.10.2025)

5. Що робити, якщо Ваш рідний довго не виходить на зв'язок? *Офіційний сайт Координаційного штабу з питань поводження з військовополоненими*. URL: <https://roadmap.koordshtab.gov.ua/lost-communication> (дата звернення 13.10.2025)